

EL XUMET ÚNIC: DE TOLKIEN A JAN

Emili Samper Prunera
(Universitat Rovira i Virgili)

EL 2 DE FEBRER DE 2022,¹ JUAN LÓPEZ FERNÁNDEZ, *JAN*, anunciava que l'àlbum titulat *Sueños frikis*, que sortiria a la venda aquella mateixa setmana, seria l'últim que protagonitzaria Superlópez. Després de gairebé cinquanta anys d'història, el personatge més conegut d'aquest historietista s'acomiadava dels seus lectors després d'haver protagonitzat vuitanta-set àlbums des de la seva creació l'any 1973, i d'haver nascut, inicialment, com una paròdia del Superman de DC Comics. Superlópez, titllat d'antiheroi o de prototipus de superheroi espanyol, ha viscut (i patit) aventures de tots colors, dins les diverses etapes del personatge.² La que correspon als inicis dels anys vuitanta, amb Jan com a autor responsable de tot el procés creatiu (guió i dibuixos), és la que ha donat més fama al personatge i la que és més recordada per part dels lectors que van créixer llegint aquestes aventures.

1 Aquest article s'emmarca en una línia de recerca que ha rebut finançament del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats a través del projecte «Literatura popular catalana: gèneres, conceptes i definicions» (PGC 2018-093993-B-100 MCIU/AEI/FEDER, UE) i forma part dels treballs elaborats pel Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC) de la Universitat Rovira i Virgili, consolidat per la Generalitat de Catalunya (2021 SGR 150).

2 FRAILE (2014) divideix en cinc etapes la producció de Jan sobre aquest personatge. L'àlbum que ens ocupa correspondria a la segona etapa, que comprén els anys 1981 i 1984.

Aquí trobem les històries que deixen de banda la paròdia de superherois per centrar-se progressivament en temàtiques que l'autor considera més interessants, relacionades amb esdeveniments i problemàtiques socials contemporànies que es barregen amb diversos elements de ciència-ficció i fantasia (SAMPÉ 2021: 122).³ És dins d'aquesta etapa que es publica, entre 1980 i 1981, *El Señor de los Chupetes*, el cinquè àlbum de la saga dins la col·lecció «Olé!» de Bruguera, aparegut inicialment a la revista *Mortadelo Especial*, entre els números 96 a 103.⁴

Com resulta evident pel títol, es tracta d'una paròdia de la novel·la *The Lord of the Rings*, que J. R. R. Tolkien havia publicat entre 1954 i 1955, inicialment com una continuació de *The Hobbit* (1937). Cal tenir en compte, en aquest sentit, que la primera edició en espanyol, a Minotauro, és de finals dels setanta i principis dels vuitanta⁵ mentre que l'edició en català és més tardana, de mitjan anys vuitanta.⁶ L'any 1979 s'havia estrenat a Espanya la versió animada de Ralph Bakshi (original de l'any anterior), fet que havia contribuït a popularitzar la novel·la de Tolkien entre els més joves.⁷ Un d'aquests joves era, precisament, Carlos, fill de Jan. Com diu el creador de Superlópez: «se me ocurrió la idea al constatar que mi hijo Carlos tenía *El Señor de los Anillos* como libro de cabecera, en su mesita de noche, y no leía otra cosa» (reproduït per GUIRAL 2018: 34).

3 GUIRAL (2018: 30-45) analitza aquesta etapa en la tercera part del seu llibre sota l'epígraf «De la ciencia ficción a la mitología... ¿pura fantasía?».

4 Les aventures de Superlópez s'han publicat en diverses edicions, de primer en format revista per lliuraments, i després recopilades en àlbums i integrals. Tota la informació sobre les diverses edicions de cadascun dels àlbums es pot consultar a *La Página Escarlitrópica Gmnésica de Superlópez* de David Fraile, el millor i més complet web que hi ha sobre el personatge.

5 Concretament, *La Comunidad del Anillo* es publica l'any 1977, *Las dos torres* el 1979 i *El retorno del Rey* el 1980.

6 *La Germandat de l'Anell* és de 1986, *Les Dues Torres* de 1987 i *El Retorn del Rei* de 1988. L'any 2002 va aparèixer l'edició en un sol volum, amb il·lustracions d'Alan Lee i amb els apèndixs (TOLKIEN 2002). Sobre aquesta traducció al català, obra de Francesc Parcerisas, resulten interessantíssimes les seves reflexions ja que parla «de la meua experiència com a lector i com a traductor, però també des de la perspectiva de l'estudiós que s'interessa per les raons i els envitricolls socials de les traduccions» (PARCERISAS 2018: 21).

7 La pel·lícula adapta, aproximadament, la primera meitat de tota la història (*La Germandat de l'Anell* i gran part de *Les Dues Torres*) i havia de tenir una seqüela que mai no es va arribar a rodar. D'aquesta versió cal destacar l'ús de la tècnica de la rotoescòpia, amb el calc de fotogrames d'una imatge real en moviment per convertir-la en una animació. Bruguera va publicar la fotonovel·la de la pel·lícula dins del segell Libro Ameno, fet que va augmentar-ne la popularitat.

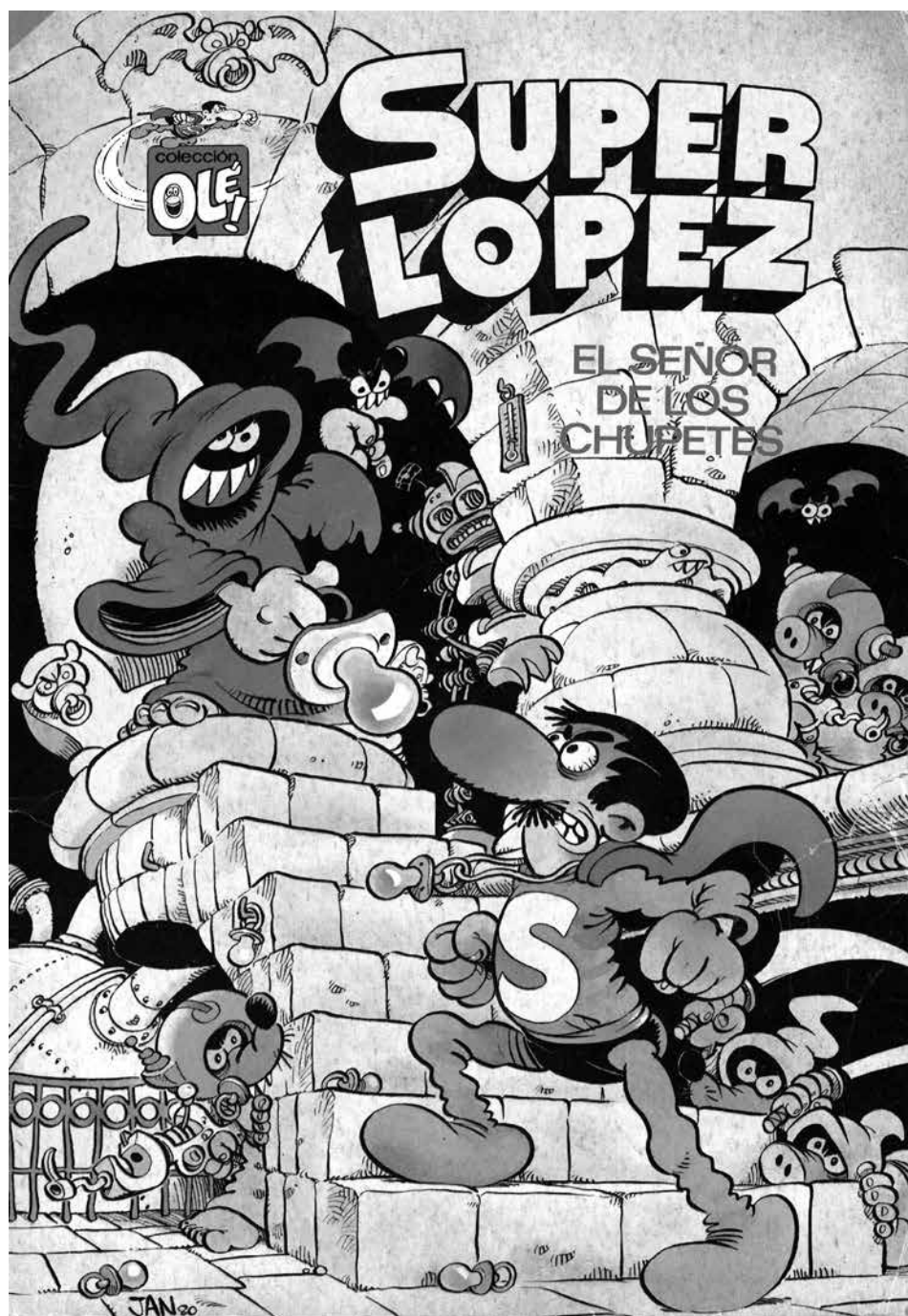

Fig. 1. Coberta de la tercera edició del còmic (setembre de 1983). © Ediciones B com a hereva d'Editorial Bruguera, 1983.

Jan pren l'obra magna de Tolkien com a base per a aquesta història de Superlópez, però n'agafa, sobretot, el plantejament. Si a la novel·la original trobem els dos coneguts versos finals sobre els Anells del Poder que es poden llegir a l'anell únic quan s'escalfa: «Un Anell per manar a tots, Un per trobar-los, / Un Anell per reunir-los i, en les Tenebres, / tenir tots lligats a Mórdor on s'estén l'Ombra»,⁸ al còmic de Jan llegim: «Este chupete es el gran chupete único, para someter a los seis chupetes negros, y, en las tinieblas, someterlos a todos bajo el poder de Tchupón, el señor de los chupetes» (JAN 1981: 3).⁹ D'anells passem, doncs, a xumets, però la cosa no acaba aquí.

La història arrenca amb López, en la seva identitat civil de primer, i com a Superlópez, després, embolicat en una baralla al carrer amb una àvia que l'acusa de voler robar el xumet al seu net. El protagonista se'n surt gràcies a la intervenció d'un personatge misteriós i un xumet que fa invisible a qui se'l posa a la boca. Aquest personatge misteriós, que adoptaria, aquí, el paper d'en Gàndalf quan li conta a en Frodo la història de l'anell únic, li explica que aquest xumet és una creació ancestral del Gran Txuclador (o *Tchupón*), un ésser malvat que vol dominar el món a partir de les addiccions que idiotitzen la humanitat: el tabac, les màquines escurabutxaques, el futbol, la televisió, l'alcohol, etc. La seva arma principal per a fer-ho és el xumet únic que permet controlar els seus sis servidors, els xupòpters negres (o *chupópteros*)¹⁰ que, sense aquest control, volen conquerir el món. Aquests xupòpters podrien ser la versió humorística de Jan dels espectres de l'anell de Tolkien, sotmesos a la foscor i enganyats per Sàuron amb el regal dels nou anells de poder.¹¹ La maldat que s'escampa per la Terra Mitjana adopta aquí una forma més corrent:

8 Cito per la traducció de Parcerisas dins TOLKIEN (2002: 69).

9 A partir de la publicació de *La Caja de Pandora* (1983), considerat, si no el millor, un dels millors àlbums de Superlópez, Jan insereix a l'inici de cada aventura una citació inventada relacionada amb el tema de l'àlbum en qüestió (FRAILE 2014: 246). *El Señor de los Chupetes* és anterior, però en les reedicions posteriors, com la publicada l'any 2003 dins la Col·lecció «Fans» núm. 5, sí que hi trobem aquesta citació inicial: «Los chupetes de nuestra infancia nos acompañan hasta la sepultura...», atribuïda a Pedralbes de Samaria.

10 Anomenats Chupamarca, Chupadelpote, Chupardina, Chupechán, Chupechón i Chupechín.

11 En el cas de Jan, tenim sis personatges, nombre que no coincideix amb l'original de Tolkien referit als homes mortals convertits posteriorment en espectres (que són nou), ni tampoc a la resta de races de la Terra Mitjana que reben els anells de poder (tres en el cas dels elfs i set en el dels nans).

La maldad intangible y bastante genérica que destilaba Sauron en la Tierra Media aquí se transforma en algo más real y puede que aterrador: Tchupón es responsable del tabaco, de las máquinas tragaperras, los chupetes y la televisión, entre otros objetos demoníacos. Y claro, Superlópez no puede negarse cuando le dicen que hay que luchar contra ellos e irlos a buscar a sus bases secretas, que le llevan de un lado a otro del mundo... o fuera del mismo (MONTÁÑEZ 2014: 71).

Superlópez s'enfronta als diversos xupòpters, cadascun d'ells portador d'un xumet negre, recurrent de manera vertiginosa mitja dotzena de localitzacions exòtiques, des del centre de la Terra a l'Amazones, passant pel fons del mar i un desert, l'Himàlaia i, finalment, la Lluna. Atesa la seva publicació seriada inicial, la història es divideix en capítols (pròleg, epíleg i sis parts, una per cada xumet negre) en els quals Superlópez s'enfronta als portadors respectius, fet que obliga Jan a presentar, en poques pàgines, el malvat xupòpter, el seu cau i la galeria d'estranyes criatures que l'habiten. Això fa que el ritme sigui trepidant i no ofereixi pausa i s'hi respiri una sensació de caos que transmet perfectament el desconcert del protagonista que es veu abocat d'una baralla a la següent sense descans i sense poder fer cap tipus de planificació. Visualment, els experiments en la composició de les vinyetes ajuden a transmetre aquesta sensació i fan que el lector entri dins la història, sense avorir-se ni baixar el ritme en cap moment (FRAILE 2014: 240). Hi va de bracet, en aquest sentit, l'estil amb el qual Jan impregna els còmics de Superlópez:

Una idea de partida así puede parecer que tiene poco recorrido, pero Jan lo suplementa con mucha imaginación en el guion y buenos lápices, con un estilo que podríamos calificar como de plastilina. Siempre que releo los tebeos de Superlópez me recuerdan a aquellas series de animación en *slow motion* que se realizaban con muñecos de plastilina, objetos tridimensionales que tenían un característico aspecto gomoso y ligeramente grasiento. Bien, pues esa es la sensación que tengo al mirar las abigarradas viñetas de Jan: hasta los ladrillos me parecen de goma (MONTÁÑEZ 2014: 71).

El ventall de personatges i d'espais ofert per Jan en aquesta història és molt ampli i està ben treballat:

El diseño de personajes es magistral, de manera que cada Chupóptero tiene su propia personalidad diferenciada, su base secreta en un emplazamiento distinto y su monstruo particular, pero también de los sicarios de más bajo nivel, animales antropomórficos que parecen malignas versiones de los que Jan dibujara para cuentos y revistas infantiles (FRAILE 2014: 240).

La creació del personatge del Gran Txuclador és tot un encert. Òbviament, s'ha de relacionar amb en Sàuron, però el paper que exerceix dins la història no equival exactament al del personatge de Tolkien ja que es tracta, en el cas d'*El Señor de los Chupetes*, d'algú que també opera des de l'ombra però amb un paper del tot actiu:¹² és ell qui desencadena (i provoca) la història i qui manipula conscientment la resta de personatges (en especial, a Superlópez, que esdevé en molts moments un titella a les seves mans) per obtenir tots els xumets negres. El personatge del Gran Txuclador apareix de nou en dos àlbums més de Superlópez: a l'especial *25 años de Superlópez* el 1999, al costat de tots els amics i enemics del personatge, i l'any 2004 a *Las Montañas Voladoras*.¹³ En aquesta ocasió, el Gran Txuclador contacta amb el suposat hereu del tron d'Andorra, Boris II, per aconseguir recursos i poder reconstruir la seva xupòptera organització al subsol del Principat amb l'ajuda dels seus nous xupòpters.¹⁴

La crítica als vicis del nostre món, en les seves diverses representacions, és la base de la història. I el Senyor dels Xumets n'és el responsable quan, des de ben petits amb els xumets, ens porta cap al costat fosc. Un d'aquests vicis resulta recurrent en la història i Jan l'insereix repetidament en diversos detalls dins les vinyetes. Es tracta del tabac. Així, en una cabina telefònica es pot llegir: «Un buen libro es cosa de hombres, [fumar] no» (JAN 1981: 2); a la línia XVIII de metro (que va de Masnou a Bombai) hi llegim: «No fume nada, sabe mejor» (JAN 1981: 9); dins de l'estació hi ha el cartell: «No por mucho fumar se es más guapo» (JAN 1981: 11); dins d'una farmàcia es ven tabac amb l'eslògan promocional «Tosa mejor con esto» (JAN 1981: 62). Al costat d'aquests missatges, ens trobem amb altres escenes que mostren l'addicció del tabac: els esbirros de Chupadelpote que viuen a la selva duen *chupitillos* a la boca (una combinació de xumet i de cigarreta) (JAN 1981: 18), un treballador d'un gratacels de Brasília obre la finestra per respirar quan rep accidentalment un bon tros de xiclet a la cara (un altre vici) a causa

12 Recordem que, a *El Senyor dels Anells*, en Sàuron encara no té prou poder per materialitzar-se físicament i es manté, en tot moment, vigilant des de la torre de Bàrad-dûr.

13 Àlbum que compta amb edició en català l'any 2005, *Les muntanyes voladores*, limitada a 1.000 exemplars, que es van repartir entre els habitants d'El Comú del Canillo, a Andorra. Sobre les edicions de Superlópez (o *Superllopis*) en català, vegeu SAMPER (2021: 130).

14 Prenc la denominació de Gran Txuclador (referida a Tchupón) i de xupòpters (referits als chupòpteros) d'aquesta versió, traduïda al català per Maria Dolors Alibés i Riera.

de l'explosió del cau de Chupaldelpote. El seu cap, amb dues cigarretes a la mà, li retreu: «¡Roussado! ¡Esa manía suya de hinchar chicles va demasiado lejos! ¿Por qué no fuma como todo el mundo?» (JAN 1981: 24).

Un recurs que Jan utilitza de manera recurrent en aquesta aventura és el trencament de la quarta paret. Superlópez interpel·la al lector en diverses ocasions, com quan diu «Qué risa más siniestra, chicos» (JAN 1981: 11), al mateix temps que és conscient que viu dins d'un còmic: «Sólo me faltan seis páginas para acabar esta aventura y... ¡todavía estoy en Babia!» (JAN 1981: 57). A l'inici, i amb la complicitat visual de Jan, que juga amb el disseny de les vinyetes per evidenciar el salt temporal, Superlópez avisa al lector: «Para que no se aburran, me saltaré cinco viñetas, para ducharme, comerme un bocata... encender la “teleburra” y... ¡aaah...! ¡dulce relax!» (JAN 1981: 7). Posteriorment, l'autor dialoga en diverses ocasions amb el personatge, evidenciant la diferència entre el que descriu el narrador i el que fa realment el personatge (JAN 1981: 9), o bé per advertir-lo d'un perill (JAN 1981: 59). Aquest recurs no és exclusiu d'aquest àlbum ni, de fet, del protagonista: el mateix Gran Txuclador reconeix que ha conegut les aventures de Superlópez perquè les ha llegides al *Mortadelo Especial* (JAN 1981: 61).

El Senyor dels Anells de Tolkien no és l'únic referent literari que trobem en aquest àlbum. De manera anecdòtica i amb una clara finalitat humorística (com la que té tota la història), hi apareixen, a l'interior d'una balena, els personatges de Pinotxo, Geppetto i Pep Consciències (Jiminy Cricket o Pepito Grillo) que expliquen a Superlópez la seva història. El protagonista no els fa gaire cas («Vaya rollo...» pensa) i els sequaços del xupòpter Chupardina ja n'estan farts: «¿Otra vez estos? ¡A ver cuando se van con su cuento a otra parte!» (JAN 1981: 26). De fet, la referència que pren Jan aquí és indirectament literària ja que no es tracta de la novel·la de Carlo Collodi sinó de la versió animada de Disney de 1940, com s'evidencia visualment.

Vèiem a l'inici l'important paper de Carlos, fill d'en Jan, en la creació de la història. El capítol «El sexto chupete del Apocalipsis», aparegut originàriament al *Mortadelo Especial* núm. 102, ve signat per tots dos, pare i fill: «Jan / y la colaboración de Carlos López». Segons explica Jan, el seu fill li havia suggerit el gag del Chumastodonte i el lavabo, de manera que el va adaptar reconeixent la seva autoria perquè en Carlos pogués «fardar en el cole» (FRAILE 2014: 241).

Un aspecte important a *El Senyor dels Anells* és la màgia però aquesta no té gaire presència a *El Señor de los Chupetes*. Exceptuant moments puntuals, com el drac conjurat pel Gran Txuclador (JAN 1981: 45)¹⁵ o el conjur descobert pels xupòpters per destruir el portador del xumet únic i que Superlópez utilitza per derrotar el Gran Txuclador a l'últim moment (JAN 1981: 61),¹⁶ el que trobem és sobretot la presència de la tecnologia. Els transports utilitzats per viatjar entre els diversos caus dels xupòpters, les armes dels seus sequaços i els monstres que hi apareixen (i que Superlópez derrota) són, majoritàriament, creacions robòtiques. La tecnologia, en aquest sentit, està per sobre de la màgia.

El Senyor dels Anells ha generat tot un univers d'adaptacions, recreacions i extensions que va més enllà del que Tolkien va idear en vida. *El Señor de los Chupetes* de Jan no és, en aquest sentit, una adaptació de l'obra de Tolkien ni pretén ser-ho. De fet, no es tracta ni tan sols d'un homenatge o d'una paròdia estricta. El que Jan pretén amb aquest còmic és agafar un element que el lector pugui reconèixer i utilitzar-lo d'excusa per tractar el tema que vol (en aquest cas, els vicis de la societat i com ens deixem manipular) en la forma que creu més convenient (l'humor). Tot plegat mostra un ventall visual de recursos esplèndids que arrossegueu el lector dins d'aquesta aventura de manera vertiginosa i còmplice, tant amb l'autor com amb el protagonista, mostrant, un cop més, que ens trobem davant de la, probablement, millor etapa de Superlópez. Ara que el personatge s'ha pres unes vacances indefinides (i ben mereescudes!), pot ser un bon moment per recuperar aquestes aventures i deixar-se endur per l'humor i els petits detalls que es poden resseguir a cada vinyeta. És el millor homenatge que, com a lectors, podem fer a aquest personatge i al seu creador amb qui tantes bones estones hem compartit.

Bibliografia

FRAILE, David (2014): «Superlópez, la supermedianía de acero», dins JAVIER ALCÁZAR (coord.): *Jan. El genio humilde*, Asociación Cultural Tebeosfera, Sevilla, pp. 225-306.

—: *La Página Escarolitrópica Gmnésica de Superlópez*. Consultat el 9 de juny de 2022 a: <https://www.cachislamar.com/home.htm>

¹⁵ Que no remet, en cap cas, a Smaug o a cap altre drac de la Terra Mitjana.

¹⁶ «Etev la oonreuk», és a dir, «vete al kuerno» a l'inrevés que, fonèticament, recorda més aviat un conjur lovecraftià que no pas una frase dita en alguna de les llengües creades per Tolkien.

- GUIRAL, Antoni (2018): *El gran libro de Superlópez*, Bruguera, Barcelona.
- JAN (1981): *El Señor de los Chupetes*, Editorial Bruguera, Barcelona.
- MONTAÑEZ, Tirso (2014): «Una parodia dentro de otra parodia», dins *Jot Down 100: Còmics. Cien tebeos imprescindibles*, Jot Down Books, Sevilla, pp. 70-71.
- PARCERISAS, Francesc (2018): «Traduir J. R. R. Tolkien», dins Magí SUNYER (coord.): *Traducció literària*, Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, pp. 21-37. Consultat el 9 de juny de 2022 a <http://llibres.urv.cat/index.php/purv/catalog/book/361>
- SAMPER, Emili (2021): *Mirades i estudis des de la Setmana del Còmic de Tarragona*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona & Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, Tarragona.
- TOLKIEN, J. R. R. (2002): *El Senyor dels Anells*, il·lustracions d'Alan LEE, traducció de Francesc PARCERISAS, Vicens Vives, Barcelona.